

ПОВІСТЬ «ОБЛОГА БУШІ» М. СТАРИЦЬКОГО В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПРОЗИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.

Надія Бойко

Аногация: В статията е анализирана една от първите исторически повести на Михайло Старицки, която се превръща в основа на мащабен исторически проект на автора, преследващ културно-просветни и патриотично-образователни цели. За това свидетелстват хронологичният, проблемно-тематичният аспект в творбите и системата от художествени образи. Проследени са особеностите на поетиката в „Облога Буші” („Обсадата на Буша”), поставен е акцент върху приключенския характер на текста, на особеностите при изграждането на характерите и обрисовката на баталните сцени. Използването на композиционни похвати като ретроспекция на времето и ретардация позволяват на автора да разкрие спецификите на съжителството на украинци с поляци и причините, обуславящи недоверието и враждата помежду им.

Ключови думи: историческа проза, личност, повест, поетика, образ, казачество, Старицки, Зависна

Прикметною особливістю українського письменства ХІХ ст. є актуалізація широкого кола проблем, пов'язаних з подальшим існуванням українців як етносу, об'єднаного спільною територією, традицією, культурою та історією. Така тенденція була особливо помітною в періоди бездержавності й на тлі постійних антиукраїнських заборон. Зважаючи на те, що тривалий час на території підросійської України історія як наука тільки частково виконувала свою функцію, відповідно художня література перебирала на себе роль популяризатора історичних знань і ставала невід'ємним чинником формування національної свідомості, вибудовуючи захисні механізми супроти тотальної денационалізації й дегероїзації української історії.

Українська історична проза ХІХ ст. пройшла кілька етапів свого становлення: у перші три десятиліття відбувалося олітературення народнопоетичного епосу (Г. Квітка-Основ'яненко), разом з'явилися російськомовні історичні повісті і романи, в яких змальовують події з історії України: «Зиновий-Богдан Хмельницький» (1829) П. Білецького-Носенка, «Нежинский полковник Золотаренко» (1842) і «Чайковский» (1843) Є. Гребінки, роман «Михайло Чернишенко» (1841-1842) П. Куліша. У 50-70 роках ХІХ ст. побачили світ (в основному вже українською мовою) твори на історичну тематику різні за художньо-стильовими особливостями і відображуваними подіями: повісті «Рогніда-Гориславна» (1860) В. Ільницького та «Князь Лаборець» (1863) А. Кралицького; оповідання «Січові гості» (1861), «Мартин Гак» (1863) та ін.; оповідання «Невільничка» (1865), повість-казка «Кармелюк» (1865), повість «Маруся» (1871) Марка Вовчка; історична казка «Запорожці» (1873) І. Нечуя-

Левицького, «Оповідання Грицька Ключника», «Споминки про Микиту Леонтійовича Коржа», «Прокіп Іванович», роман «Марко Проклятий» (1879) О.Стороженка та ін. Безперечно, знаковою подією цього періоду і для українського письменства в цілому став вихід у світ першого українського історичного роману П.Куліша «Чорна рада» (1857), в якому автор, взявши за основу вальтерскоттівську стилістику відображення історії, художньо реалізував власні історіософські погляди на події «чорної ради» 1663 року та історію козацтва. Подальшими жанрово-стильовими пошуками позначені 90-ті роки XIX ст., коли з-під пера репрезентів української прози почали з'являтися історичні твори широкого хронологічного та проблемно-тематичного діапазону: повість «Захар Беркут» (1883) І.Франка, повісті «Облога Буші» (1891), «Червоний диявол» (1896), «Заклятий скарб» (1900), «Первые коршуны» (1900), «Останні орли» (1901), «Разбойник Кармелюк» (1903), трилогія «Богдан Хмельницький» (1894-1897), дилогія «Молодость Мазепы» (1893), «Руина» (1899) М.Старицького, романи «Князь Єремія Вишневецький» (1897) та «Гетьман Іван Виговський» (1898) І.Нечуя-Левицького та ін. Названі вище автори намагалися привернути увагу читацького загалу до славних і призабутих сторінок української історії та вилучених з історичного обігу імен. Однією із жанрових особливостей історичної прози є її залежність від зовнішніх текстів. Українська історична проза XIX ст. генетично пов'язана з народнопоетичними творами та історико-мемуарною прозою середини XVII – початку XVIII ст. Козацькі літописи були одним із важливих чинників формування історичної концепції, вони дають трактування, оцінку подіям, є носієм певних світоглядних засад, будучи сповненим топосів та умовностей, промовляючи мовою тих часів, впливають на архітектуру твору. Зазвичай, українські письменники другої половини XIX ст. у зачині історичного твору синтезують головні складові зразки, за якими створювалися історичні хроніки. Проте звернення письменників, і зокрема М.Старицького, до історичних джерел, покликання на них чи навіть деінде цитування не мало на меті достовірного відтворення історичного минуло, а радше було потрібне для створення ефекту правдоподібності. Безперечно, мав рацію І.Франко, зауваживши в передмові до «Захара Беркута», що «Повість історична – се не історія. Історикові входить передовсім о вислідження правди, о сконстатування фактів, натомість повістяр користується тільки історичними фактами для своїх окремих артистичних цілей, для включення певної ідеї в певних живих, типових особах» (Франко 1978: 7).

До написання своєї першої історичної повісті «Облога Буші» (1891) М.Старицький приходив у зрілому віці, заживши слави засновника і мецената українського театру, майстра-новатора слова – поета, прозаїка, драматурга і перекладача. Започатковуючи авторський масштабний історичний проект (його прозові й драматичні

твори хронологічно охоплюють значний історичний відрізок), письменник ставив перед собою як культурно-просвітницьку, так і патріотично-виховну мету: екстраполюючи події минулого на сучасність, убачав у козацькій епосі приклади боротьби за національну свободу, гідні наслідування. Власне, така «втеча» у світ національної історії є одним із складників романтичної поетики і засвідчує переважання романтичної естетики в художній практиці М. Старицького.

В основу повісті «Облога Буші» покладено один з епізодів національно-визвольної війни (1648-1654) під проводом гетьмана Б. Хмельницького – героїчна оборона подільського містечка Буша, яке в XVII ст. було фортецею. У березні 1654 року під її стінами козакам удалося розбити урядове військо Речі Посполитої, а вже в 18 листопада того ж року поляки під командуванням Станіслава Потоцького й Стефана Чарнецького обложили фортецю і після триденних жорстоких боїв увійшли в практично зруйноване й безлюдне містечко. Завдання оборонців фортеці полягало в тому, щоб на деякий час затримати просування польського війська, давши можливість гетьману Б. Хмельницькому зібрати і перегрупувати свої лави.

Козацькі літописці Самовидець і Григорій Граб'янка не описують згаданої вище події, а от Самійло Величко наводить: «...поляки ввійшовши в Україну, без жодного пошанівку сплюндрували доценту вогнем і мечем Немирів, Кальник і Бушу з людьми, які там були...» (Величко 1991: 157). Буша стала ще однією трагічною сторінкою в історії Козаччини, адже в містечку, як, проте, і в багатьох інших подільських, урядові війська Речі Посполитої практично знищили все православне населення. Про легендарних оборонців Буші складено чимало народних переказів і дум, у примітці до твору М. Старицький зауважив: «По Костомарову, Оріся, героїня Буші, була Завісного жінкою, а по інших джерелах – дочкою. Народні перекази, які й по цей час у баєчних формах живуть, іменують один камінь у Буші – *Сотниківною*, а печеру одну – *Бабинцем*» (Старицький 1989: 693). Цих скупих історичних фактів М. Старицькому вистачило, аби на їхній основі створити одну з найтрагічніших історичних повістей кінця XIX ст. про масовий героїзм, у якій переплелися любов до рідного краю і самопожертва, одностайність і мужність, щире кохання і відданість.

За жанрово-стильовою структурою «Облога Буші» – багатопроBLEMна історико-романтична повість, написана у вальтерскоттівській стилістиці. У її сюжеті наявні відповідний мотив викрадення, романтична інтрига і провісні сни, події розвиваються динамічно і мають несподіваний поворот. М. Старицький порушив проблему гуманізму та беззаперечної готовності захистити рідну землю і пов'язаного з нею вибору, детермінованого суспільними обставинами. Повість пронизана героїчно-патріотичним

пафосом, домінантною постає ідея патріотизму, самопожертви заради православної віри й України, готовність у будь-яку хвилину скласти голову за той клапчик землі, де людина народилася і де минуло її дитинство, звідки черпає духовні і фізичні сили і куди щоразу повертається з ніжним трепетом. В образній системі повісті захисники фортеці постають не як тло чи безіменна маса, а як повноцінний суб'єкт, який творить історію своєї країни. Кожен із них знає напевно, що не вдасться утримати фортецю і що за це розплата поляків буде жорстокою: «поховає нас хижий звір...» (Старицький 1989: 20), та всі однодумні: «Зуміємо вмерти... і святині нашої в руки поганців не кинемо!» (Старицький 1989: 13). Козацтво у повісті представлено в ідеалізованому образі, вони – безстрашні воїни-характерники, навіть приречені на смерть не втрачають людяності, почуття гумору й іронії, святощами для них є православна віра, рідний край і побратимство. Тож не випадково останні глибоко патріотичні роздуми сотника Завісного сповнені синівською любов'ю і звернені до України: «...рідна, дорога країно! Широко ти, неосяжно розкинулася, мальовниче обгорнулася гаями, причепурилася рясними ланами, оперезалася річками блакитними, прикрасилася селами біленькими... всім наділив тебе бог, красуне наша, тільки от чомусь щастя-долі не дає поки [...] Палили, рабували тебе усякі варвари, топтали різні пройдисвіти [...] А все ж таки не доконають дітей твоїх кривих — стоять вони непохибно і стоятимуть до загину за свою змучену неньку і, доки світ сонця, ні за які скарби, нізачо в світі не продадуть своєї любові до тебе, наша любя вітчизно!..» (Старицький 1989: 61).

Художньо реалізуючи ідею патріотизму, чи не вперше в історії української літератури XIX ст. М. Старицькому вдалося створити глибоко романтичний образ жінки, і водночас честолюбної, сильної і вольової особистості, котра жертвує собою і котра своєю поведінкою є близькою до архетипу жінки-воїна. Новаторство цього образу полягає у тому, що прозаїк наділяє Орісю Завісну такими рисами національного характеру, як особиста і національна гідність, жага до волі, стійкість. Попри те, що повістевий жанр не завжди дозволяє вповні розкрити етапи становлення образу, письменник за допомогою ретроспективи (повернення до дитячих років) підсвітив ті ключові події, які не просто вплинули на характер героїні, а сформували його. Так, відчайдушність і безкомпромісність – «За мене не зачервонієш» – (Старицький 1989: 13) її натури логічно мотивовано не тільки вихованням у традиційно козацькому дусі, а й родинною трагедією – смерть матері від рук польської шляхти. Наділивши цей образ маскулінними психоповедінковими рисами (активність, раціональність, розсудливість), М. Старицький zarazом акцентує і його фемінний характер – виняткова турботливість, ніжність, емоційність. Як справжній воїн Оріся Завісна просить у Богородиці: «Не від куль, не від стріл ворожих, не від смерті ховай моє серце, а від немочі та страху! Пошли і мені, о всепїтая мати, силу і мужність з відважною усмішкою на

страту піти за нашу бездолюну родину...» (Старицький 1989: 21). Побачивши після довгої розлуки і переходу на бік поляків Антося Корецького, відчула як «мов електричний ток пробіг по нервах [...], чимось гарячим сповнилось її затріпотівше серце і вогнем розлилося у грудях, примусивши зашарітися червоною зорею її бліді лиця, блиснути чорним алмазом очі» (Старицький 1989: 53). Подібна бінарність цього жіночого образу спостерігається і в портретній характеристиці, поданій короткими й чіткими штрихами. Письменник поєднує такі, здавалось би, непокєднувані характеристики, як дитинність: «її струнка постава, закутана сизими хвилями з кадильного диму, здається легесенькою, прозорою» і мармур: «немов темна мармурова фігура сидить Оріся»; і ще: «на мармуровім чолі лежать не дитячі думи, хоч у виразі вуст пишає дитяча краса» (Старицький 1989: 8). Портретна характеристика Орісиного образу прикметна ще й тим, що автор постійно акцентує очі, які до найдрібніших нюансів передають психофізичний стан героїні: «з-під довгих темрявих вій палають вогнем»; «зупинила на діві свої замислені очі»; «перевела свої очі, що світилися темним вогнем»; «у стислих бровах і холоднім погляді [...] світилась лишень непохитна воля та похмуре жадання продати життя найдорожче»; «зимно дивилася в тусьменіючу далину», «теплими самоцвітами зросило очі» (Старицький 1989: 8, 15, 41, 52, 73).

М. Старицький, добре знаючи історію бушівської трагедії, в образі легендарної захисниці фортеці змальовує саме юну сотниківну. Завдяки цьому художньому домислу йому вдалося не тільки розширити сюжетну лінію (кохання Орісі Завісної – Антося Корецького) твору, а й поглибити психологізм повісті і художньо реалізувати ідею неперервності патріотичного духу. Створюючи романтичний й водночас трагічний образ жінки-воїна, письменник через внутрішні монологи і діалоги з Катрею та, власне, Антосем показав боротьбу, яка точилася у душі героїні, коли та дізналася про його перехід на бік шляхти: «Так, я люблю його [...] зрадника моєї вітчизни, цього Каїна, що підняв камінь на брата...» (Старицький 1989: 57). Письменник кілька разів повертає Орісю до складного вибору між особистим і суспільним, а втім, щоб не порушувати логічності архетипного образу жінки-воїна, не залишає вибору, адже любов до Батьківщини не дозволила б їй жити хоч і з коханим, але переступником Корецьким. Тож в образі Орісі гармонійно поєднано типово фемінні і маскулінні риси характеру, коли в умовах воєнного конфлікту гору беруть останні.

До речі, опозицію «сильна жінка – слабкий чоловік» деякі сучасні дослідники пов'язують з актуалізацією емансипаційних ідей та співавторством дочки Людмили Старицької. У цілому не заперечуючи впливу Л. Старицької та їхню тісну творчу співпрацю, усе ж таки вважаємо, що образ Антося не варто характеризувати, як «слабкий чоловік». Адже текст повісті дає кілька прикладів цього, як-от його суперечка із польськими

магнатами в палаці про віроломство повсталих українців, що і хто, власне, провокував їх до подібних учинків: «Я вірю панському слову, що гайдамаки винищили мій рід [...] але той, що мене врятував, чи був межи ними...? Навіщо б він [...] визволяв ворожого сина? Хіба б, може, для тяжчого катування, для гіршої муки, але ж не задля ласки й упаду?» і причина цієї страшною ворожнечі, на його переконання, у тому, що «...й закон, і праваповалені в крив'яні калюжі» (Старицький 1989: 25-26).

Яскравий, героїчний і zarazом трагічний образ Орисі дещо затіняє інші жіночі образи цього твору, проте саме вони частіше, ніж образ жінки-воїна, з'являтимуться на сторінках наступних художньо-історичних творів письменника. Ідеться про образ Катрі, який можна дефініціювати як посестра, і бабусі – берегині домашнього вогнища і мудрої наставниці. Що стосується посестри – це фемінний тип жіночого образу, якому, з одного боку, характерна нерішучість, слабкість, надмірна емоційність, сентименталізм, з іншого – щирість, відданість, вітальність. (До речі, у повісті Орися так і називає Катрю – посестра). Про дещо іншу роль Катрі в бушівській трагедії стає зрозуміло вже на початку повісті, коли письменник описує жінок у церкві: «у чорній стрічці сотникова дочка Орися, а поруч неї у глазетовім кораблику» (Старицький 1989: 8). Глазетовий кораблик як деталь жіночого гардеробу свідчить не тільки про соціальний стан дівчини, а й про чисто жіночий характер, її психологічний стан. Неготовність Катрі до боротьби й самопожертви засвідчує і статичність тіла, і розхристаний зовнішній вигляд: «до подушки, припавши лицем, лежить Катря непорушно; [...] Спала з неї намітка... ; коса вибилася з-під кораблика і, звинувшись химерним вузлом, неслухняно лягла на плечі» (Старицький 1989: 15). На відміну від Орисі, в поведінці Катрі переважає надмірна емоційність, розгубленість і спонтанність. Після побаченої картини жорстокого бою і смерті коханого Катря втрачає самовладання і зв'язок із реальністю, її дії стають ще більш хаотичними: «з божевільним, палким поглядом в очі, була нерухома і навряд чи розуміла, що казала до неї подруга, але раз по раз вона проймалася внутрішнім вогнем і, насуплюючись, шепотіла тільки одне слово: „Помститись!“» (Старицький 1989: 71). Заклик Орисі готуватися до відсічі справив на дівчину протилежний ефект, а втім, Катря не відмовляється від боротьби (нею рухає насамперед бажання помститися за смерть коханого), але вона в цілковитому розпачі і чесно зізнається, що не готова прийняти смерть, бо «не нажилася ще на світі» (Старицький 1989: 16).

Щодо ідеї єдності і пошуку спроб примирити українців і поляків, вона актуалізувалася ще в 40-і роки XIX ст., особливо серед учасників Кирило-Мефодіївського братства та після низки неуспішних польських повстань. Свого часу і Т. Шевченко у Передмові до поеми «Гайдамаки» з гірким смутком зауважив: «весело послушать його [кобзаря – Н. Б.], як він заспіває думу про те, що давно діялось, як боролися ляхи з козаками;

весело... а все-таки скажеш: «Слава Богу, що минуло», — а надто як згадаєш, що ми одної матері діти, що всі ми слав'яне. Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилялись, нехай братуються знову з своїми ворогами» (Шевченко 1876: 136). М. Старицький, як активний учасник «Старої Громади» і митець теж намагався привернути увагу до цієї національної катастрофи, і вже в зачині повісті констатував: «два кривих народи, призначені на дружнє та рівне буття, вчинили між себе розраду й, піднявши стяги на стяг...» (Старицький 1989: 6). Подібна ідея примирення двох народів (шотландців й англійців) і подальшого мирного співжиття зустрічається у «батька» історичних романів, Вальтера Скотта, які він традиційно завершував гучним весіллям закоханих представників двох протиборчих таборів. М. Старицький, до речі, ситуацію примирення моделює за принципом подвійної рамки. З одного боку, в обох таборах знаходяться прихильники примирення, бо війна – це шлях у нікуди: польний гетьман Лянцкоронський: «така бойня шалена проявиться за собою саму-но руїну, яка, нарешті, і стане могилою Польщі: не в знищенні своїх кривих підданих, які й боронять наші крайниці, лежить сила держави, а в спільній користі та згоді» (Старицький 1989: 27), схожої думки дотримується і сотник Завісний: «І коли минеться ця братерська різня, грабіжка та розбій на Україні?!» (Старицький 1989: 61). З іншого боку, Орісю і Антося об'єднують не тільки моменти спільного щасливого дитинства і взаємного кохання, а й трагедія – втрата матерів від рук представників протиборчих таборів. Тобто подає кілька точок дотику, які могли б підштовхнути до примирення.

Концептуальним з погляду реалізації ідеї єдності двох народів є і образ Антося Корецького – примирника (посередника). Такий образ примирника традиційно пов'язують із біблійною літературою, де Бог як Слово є посередником між Богом і ним же створеним світом. («Один бо є Бог, і один Посередник між Богом та людьми, – людина Ісус Христос, що дав Самого Себе на відкуп за всіх» 1 Тим. 2:5). М. Старицький же, вибудовуючи цей романтичний образ, посередника між двома таборами, поглиблює психологічно, ускладнивши його роль проблемою постійного вибору, адже він – нащадок знатного шляхецького роду, котрий з дитинства виховувався у родині козака Завісного. Православна віра і козацькі традиції стали невід'ємною частиною його духовного світу, сформувавши як особистість і воїна. Тож коли юнак опиняється у шляхетському родинному колі і чує кпини і закиди шляхти, то з гордістю заявляє: «ті хлопці мене змалку вчили правди, і честі, й добра, вчили, по-своїй вірі схизматській, і в ворозі людину вважати і битися з ним по-лицарськи чесно» (Старицький 1989: 25). З іншого боку, Корецький мимохіть пожалів, що був позбавлений розкоші шляхетського життя, і він як лицар і людина честі готовий «усю кров до останньої краплі пролити за добро і за спокій моєї ойчизни, за честь нашого пишного лицарства і за свободу нашої Посполитої Речі» (Старицький 1989: 26). Відповідно

до авторського задуму, повернення Антося у шляхетську родину, тобто відновлення справедливості і встановлення родинної цілісності, мало б стати початком примирення. М. Старицький устами Корецького проголошує беззаперечну ідею мирного співжиття поляків і українців, зважаючи на ментальні особливості останніх: «оті щирозлоті серця і зимньої мужності, і теплої, безкрайньої прихильності повні; не чіпайте тільки їхньої волі, їхньої віри, їхніх звичаїв, – і вони на свої перса дужі здіймуть увесь тягар наскоків хижого азіата, і славутня Польща за залізним муром буде спокійно цвісти...» (Старицький 1989: 36). Однак така ідея практично не мала шансів реалізуватися через низку факторів. Насамперед тому, що не відбувся процес взаємного покаяння і прощення. Тож чим більше Антося Корецький дізнавався про життя і нориви польської шляхти, тим частіше усвідомлював марність своїх сподівань і тим відчутнішою для нього ставала його подвійність: поглиблювалися докори сумління, зумовлюючи напружену душевну боротьбу і як наслідок – неуникненність складного вибору. І якщо для Орісі Завісної нелегкий вибір лежав у площині «особисте – громадське» і вона обирає останнє, то для Антося громадське було не настільки однозначне. Зрештою, Корецький обирає особисте, адже без коханої Орісі не бачить сенсу свого подальшого життя. Безперечно, образ Антося Корецького – авторська вигадка, можливо, серед іншого письменник хотів підштовхнути читачів до роздумів, що подібне взаємопоборення обернулося трагедією для обох сусідніх народів, особливо якщо зважити на результати цього протистояння для України і Польщі у ХІХ ст.: втрата останніх ознак державності, територіальна розділеність, тотальна колоніально-асиміляторська політика Російської імперії.

Попри певну суперечливість і роздвоєність образу Корецького, письменник змалював його доволі привабливими барвами: «огрядний і стрункий – красень юнак; його біле, благородне чоло обмежали золотисто-каштанові кучері, на виразнім обличчі світилися ласкою і відвагою сині очі» (Старицький 1989: 24), інша річ – образи і характери представників польської шляхти, які, відповідно до поетики романтизму, постають суцільно негативними. Прийом контрастного зображення польської шляхти простежується як у їх світогляді: «в винищенні ворога до ноги і лежить благо ойчизни» (Старицький 1989: 20), так і в портретних характеристиках: «І криклива пишнота, і вираз обличчя, що довчасно злиняло на розпусних нощах, і хітливі безсоромні очі, і млява, знесилена постава – нагадували швидше фігуру змученої повії, ніж мужнього ватага Посполитої Речі» (Потоцький); «від його мусянжового, загартованого в боях обличчя віє холодом зимовим, з горбинкою ніс загнувся йому гаком, нагадуючи дзьоб у хижого птаха; в зеленастих очах яскріє сваволя і лютість» (Чарнецький) (Старицький 1989: 22, 23).

Віра в Бога, християнські ідеали як основа гуманності, поєднання ідеї патріотизму з відданістю християнській моралі постійно перебувають у центрі уваги письменника. Наявність релігійного чинника у творах М. Старицького дослідники зазвичай пояснюють його неонародницьким світоглядом, проте релігійне піднесення українців, художньо реалізоване ним і в інших історичних творах, пов'язане щонайперше з тотожністю релігійного й національного чинника, оскільки конфесійність зазвичай ставала підставою національної самоідентифікації. Тож не випадково християнську категорію гріха у творі пов'язано із страхом і малодушністю: «Гріх! От перед цією святою матір'ю гріх! – показала на образ Оріся. – Вона віддала ради нас свого сина на муки, на смерть, а ми будемо побиватись, що доведеться за віру святу й за вітчизну вмерти!» (Старицький 1989: 15). З іншого боку, пиха й брутальність польської шляхти, тяжіння над нею давніх упереджень щодо українців стали причиною порушення християнських норм і їх антигуманної поведінки, проте Бог як чоловіколюбець «дивився згори лагідно на сп'янілі і розсатанілі від злоби обличчя, позирав кохано на дітей своїх, за яких і розпинався на хресті» (Старицький 1989: 30). Таким чином М. Старицький актуалізував у повісті біблійний заклик: «прощайте, як маєте що проти кого, щоб і Отець ваш Небесний пробачив вам прогріхи ваші» (Мар. 11:25), який би міг привести до порозуміння між українцями і поляками.

З-поміж таких позасюжетних елементів твору, як інтер'єр і пейзаж, варто звернути увагу на змалювання батальних сцен у повісті, оскільки вони були новим поетикальним явищем у творчій практиці письменника. Так, про початок бою письменник дає мало тактико-стратегічної інформації, натомість розлогою є його емоційна оцінка: «Сила смертей, ріжучи з виском і свистом сполохане жахом повітря, ринула на голови згвалтованих лав»; «Почалась різанина, та ненатла, огидна, звіряча різанина коли чоловік, сп'янілий від крові, розсатанілий від гвалту, запінившись, з хижим реготом б'є нещасного, безоружного брата, що плазує край ніг і благає, на бога, пощади» (Старицький 1989: 34); а дещо детальніше змалювано наслідки взаємних гарматних обстрілів, у героїко-патетичному плані подана атака Вернидуба і його сорока завзятців. Характерною особливістю змалювання воєнних атак стала романтична традиція, з акцентуванням на їх жорстокості й кривавості, героїзмі в цілому та передусім останньому бою окремо взятого козака.

Так уже складається у багатовіковій історії України, що кожне нове покоління дає свою жертву заради державної незалежності та особистих свобод і кожне нове покоління живе переконання: «З нами Бог і Україна!». У повісті «Облога Буші» М. Старицький підсвітив одну з трагічних і водночас героїчних сторінок української історії, засвідчивши, що історичний твір – це не просто змалювання минулого, а передусім він має стати зразком тому, хто обирає шлях боротьби і прагне змагатися за високу мету – свободу

рідного краю. З-поміж індивідуальних особливостей М. Старицького як автора української історичної прози варто виокремити: 1) своєрідне структурування тексту (розділи завершуються інтригою) і широке залучення пригодницьких елементів, що, з одного боку, зумовлювалося газетно-журнальними умовами друкування творів, з іншого – мало на меті підтримувати читацький інтерес; 2) у центрі художньої обсервації завжди перебуває непересічна історична особистість у надзвичайних обставинах; 3) створені ним жіночі образи вирізняються своєю активною життєвою і громадянською позицією. Попри наявність у повісті «Облога Буші» М. Старицького складників вальтерскоттівської поетики, він завершує її трагічно, поєднання закоханих – Орісі Завісної та Антося Корецького, на переконання письменника, неможливе навіть у вигаданому, художньому світі повісті, саме через глибину суперечностей, яка їх розділяє. Згадування біблійного Каїна зовсім не випадкове і не тільки світлуння релігійного світогляду, бо закохані прогнозують свої подальші вчинки в площині «зрада – відданість» і саме крізь призму інтересів рідного народу, тож вихід із цього фатального кола Оріся бачить тільки у смерті.

Література:

Величко 1991: Величко С. Літопис. Т.1 Київ, 1991.

Старицький 1989: Старицький М. Твори: у 6-ти томах. Т.5. Київ, 1989.

Франко 1978: Франко І. Зібрання творів: у 50-ти томах. Т.16. Київ, 1978.

Шевченко 1876: Шевченко Т. Кобзар. Т.1, 1876.

Інформація про автора:

Бойко Надія – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу класичної української літератури Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України.

E-mail: nadia_bojko@ukr.net